00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

dr hab. Magdalena Rembowska-Płuciennik
prof. Instytutu Badań Literackich PAN

Warszawa, 09.01.2019

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Artura Sadeckiego *Kognitywne ujęcia kategorii umysłu w prozie Antoniego Czechowa.*

Praca doktorska mgr Artura Sadeckiego ma cenną cechę, która może zagwarantować satysfakcję naukową doktorantowi oraz sprzyja innowacyjności jego badań: stawia bowiem nowe pytania na polu całkowicie, zdawałoby się, wyeksploatowanym. Sprostanie takiemu wyzwaniu wymaga od doktoranta nie tylko większej odwagi badawczej i samodzielności, ale i całkowitej pewności, że podjęcie ryzyka nie przyniesie jedynie pozornych lub wręcz miernych korzyści dla jego dyscypliny. Wypada na wstępie zaznaczyć, że mgr Sadecki udowodnił swą dysertacją własne kompetencje do wykonania tego zadania z sukcesem.

Wybór metodologii – narratologicznej analizy kognitywistycznej opowiadań Antoniego Czechowa – nie jest nadal w polskich badaniach filologicznych częsty czy niekontrowersyjny. Oczywiście, Doktorant miał ułatwione zadanie, kształcąc się w ośrodku akademickim od dawna rozwijającym i promującym polskie studia kognitywistyczne na różnych polach: językoznawczym, literaturoznawczym, kulturoznawczym, filozoficznym. Nasiąkł więc za młodu znajomością terminologii, procedur analitycznych, kanonicznych lektur z różnych nurtów kognitywistyki literaturoznawczej (w dużej mierze anglojęzycznej) i ta dobra orientacja jest w pracy niewątpliwie widoczna. Wspiera ją swoboda w użyciu narzędzi (siatki pojęciowo-terminologicznej) i sprawność w ich niekolizyjnym wykorzystaniu na potrzeby materiału najwyższej próby literackiej, obrosłym ponadto bogatą biblioteką analiz i interpretacji.

Naczelną kategorią analityczną uczynił Doktorant umysł definiowany na różnych poziomach pisarstwa Czechowa: w konstrukcji relacji interpersonalnych między odmiennymi instancjami tekstowymi i pozatekstowymi (w triadzie autor, postać, czytelnik), na płaszczyźnie konstrukcji fabuły i strategii narracyjnych (w ich emocjonalno-empatycznym oddziaływaniu), w specyfice odbioru czytelniczego. Praca ma klarowną kompozycję i składa się z 5. obszernych rozdziałów. Dwa

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

pierwsze mają charakter rzetelnego przeglądu: krytyki Czechowowskiej oraz nurtów kognitywistyki literaturoznawczej. Część *Literaturoznawstwo na drodze do poznania prozy Antoniego Czechowa* jest bardzo dobrze sproblematyzowany, nie stanowi prostego zreferowania stanu dotychczasowych, bardzo obfitych badań, lecz od początku zmierza do wskazania w ich obrębie wątków, kontrowersji, tez ważnych dla proponowanych przez mgra Sadeckiego zagadnień. Zamiast referowania chronologicznego lub tematycznego dyskusji krytycznych, Doktorant sprawnie wydobywa te grupy głosów, które w innych językach badawczych rozpoznawały interesujące Go kwestie: status odbiorcy wpisanego w prozę Czechowa, zasady komunikacji między postaciami i przyczyny jej najczęstszych zaburzeń, innowacyjność terminologii psychologicznej proponowanej przez pisarza (np. pojęcie „futerału" czy „bielikowszczyzny"). Rekonstrukcja pola semantycznego „futerału" czy „normy" w recepcji Czechowa (s. 24-27 rozprawy) jest tu dobrym przykładem orientacji Doktoranta w bibliografii jego tematu, umiejętności doboru i krytycznej oceny oraz samodzielnej problematyzacji źródeł na potrzeby prezentacji własnego stanowiska. Potrafi on zaproponować nowelizację znaczeń tych kategorii, które są dobrze osadzone w tradycji badań, co potwierdza kompetencje warsztatowe mgra Sadeckiego. Potrafi także określić, czym różni się Jego metoda od wcześniejszych ujęć kognitywistycznych prozy rosyjskiego pisarza (str. 36-41): celnie uzasadnia porzucenie powtarzającej się analizy metafor pojęciowych, na rzecz reinterpretacji kognitywistycznej kanonicznych dla Czechowa problemów związanych z komunikacją międzyludzką.

Rozdział 1. ujawnia jednakże charakterystyczne dla Doktoranta ograniczenie optyki trącące niekiedy naukową naiwnością. Po wielokroć powraca na kartach rozprawy emfatyczne twierdzenie o prekursorskiej roli Czechowa w dwudziestowiecznym zainteresowaniu mechanizmami myślenia, funkcjonowaniu umysłu i świadomości, ba! w narodzinach samego kognitywizmu nawet (str. np. 34, 36, 234). Wypływa ono, zdaniem recenzentki, z dwóch źródeł: nie dość jasno rozpoznanej retorycznej roli własnego języka badawczego (użyty język analizy tworzy przecież swoją własną problematykę!) i rażącej nieobecności w omawianej pracy kontekstu historycznoliterackiego i kulturowego.

O ile ta pierwsza skaza wynikać może ze zrozumiałego jeszcze braku doświadczenia, o tyle ta druga cecha jest wyraźną wadą postępowania badawczego i rzutuje na ocenę niektórych stawianych przez Autora pracy wniosków. Czechow w ujęciu mgra Sadeckiego jest samotną wyspą na morzu literatury rosyjskiej i światowej, brak mu umiejscowienia w jakimkolwiek dogłębniej scharakteryzowanym okresie kulturowym, nie czerpie niemal niczego z ducha swej epoki (uwagi o

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

tym, jak klasyfikować Czechowa w literaturze mu rodzimej są rozproszone i drugorzędne). Tymczasem przełom XIX/XX wieku w literaturze europejskiej i amerykańskiej to czas wzmożonego zainteresowania rodzącą się właśnie nowoczesną psychologią, psychologią rozwijaną na styku pozytywistycznego przyrodoznawstwa oraz nowych prądów filozoficznych: filozofii życia, fenomenologii czy pragmatyzmu oraz równolegle do psychoanalizy. Obserwowany w wielu dyscyplinach naukowych, prądach kulturowych lub myślowych zwrot „do wewnątrz" został uznany za jeden z wyznaczników ideowych globalnego modernizmu, obecny w rozlicznych jego lokalnych realizacjach. Pojęcia (nie)świadomości, mózgu, rozmaicie definiowanych procesów poznawczych należały do podstawowego słownika antropologii kulturowej, można mówić o swoistej „modzie" na zainteresowanie tą tematyką. Na fali sukcesu psychologii eksperymentalnej laboratoria powstawały również w Rosji, wykładano ją w Moskwie, Petersburgu, Rydze; badania rosyjskich psychofizjologów należały nierzadko do najradykalniejszych eksperymentów w dziedzinie psychologii tego czasu. Nie jest przypadkiem, że wielu znakomitych pisarzy tego czasu ukończyło studia medyczne (jak Czechow!): łączyli oni humanistyczną chęć zrozumienia psychiki ludzkiej ze scjentystycznym poszukiwaniem naukowego wyjaśnienia ludzkiego ciała i umysłu (A. Schnitzler, G. Stein, K. Jaspers, B. Brecht, S. Przybyszewski). Nie chodzi tu o ścisłe dopasowywanie dat życia i poszukiwanie możliwych kierunków inspiracji i wpływów (choć taka praca na temat miejsca Czechowa na tle epoki byłaby ciekawa), ale o dostrzeżenie interesujących Doktoranta kategorii na tle zjawisk bardzo rozległych, dynamicznych, ważnych dla kultury przełomu wieków całej Europy. Ten wątek uhistorycznienia poddawanych oglądowi kategorii w ogóle w pracy się nie pojawia – a powinien także dlatego, że stanowi on przedmiot refleksji tych samych literaturoznawców spod znaku kognitywizmu, których prace Doktorant zna bardzo dobrze. Np. tom zbiorowy promujący takie właśnie podejście (*Introduction to Cognitive Cultural Studies* (pod red. L. Zunshine, Baltimore 2010) Doktorant ma w swej bibliografii! Wśród cennych a pominiętych źródeł wiedzy o historycznym tle zainteresowania umysłem są np. *The Mind of Modernism. Medicine. Psychology, and the Cultural Arts in Europe and America 1980-1940* (pod red. M. Micale'a, Stanford 2004); *The Emergence of Mind. Representations of Consciousness in Narrative Discourse in English* (pod red. D. Hermana, Lincoln 2011).

Piszącej te słowa wrodzona skromność nie pozwala przyznać, iż właśnie taki postulat konieczności uhistorycznienia kategorii kognitywistycznej narratologii wysuwa ona i realizuje w książce, na którą wielokrotnie powołuje się także Doktorant. Pominięcie zwrotu ku zagadnieniom historycznym w samym kognitywizmie jest powrotem do błędów, które dostrzegli sami najwybitniejsi reprezentanci

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

tego kierunku w badaniach literackich – i które w dużej mierze sami przezwyciężyli. Wprowadzenie (choć poglądowe) kontekstu kulturowego czy węziej: historycznoliterackiego do dysertacji, byłoby rozwiązaniem, które mogłoby osłabić tezy o prekursorstwie Czechowa na gruncie zainteresowań umysłem w konstrukcji narracji, ale uzasadniłoby odrębność stosowanych przez pisarza technik. Pozwoliłoby także uniknąć zarzutów, z którymi często spotykają się badacze spod znaku kognitywizmów: o nadmierną uniwersalizację i generalizację tez. Przywołam w tym miejscu tylko jedno nazwisko – Karola Irzykowskiego i jego rewolucyjną powieść *Pałuba* (1903), wprowadzającą autorską terminologię psychologiczną na określenie typowych, powszechnych, konstytutywnych mechanizmów, kształtów i treści stanów psychicznych. Takie terminy jak „kinematografia duszy", „niepoprzebijane ścianki", „szacherka psychiczna", „garderoba duszy" mogłyby być interesującym materiałem dla porównania z Czechowowskim „futerałem"...

Rozdział 2. *Kognitywizm i literaturoznawstwo* pełni ważną funkcję ze względu na konieczność udowodnienia przez Doktoranta własnej erudycji i samoświadomości metodologicznej. Stanowi on bardzo obszerną charakterystykę nurtów literackich badań kognitywnych, ich najważniejszych kategorii i procedur badawczych oraz instrumentarium analitycznego. Umiejętność objęcia refleksją bardzo obszernej literatury, wysiłki zmierzające do uporządkowania subdyscyplin w tym zróżnicowanym obszarze studiów potwierdzają gruntowną wiedzę mgra Sadeckiego na temat rozwoju wybranej przez Niego metodologii. Każde pojęcie (np. teoria umysłu, skrypt, rama poznawcza, kategoryzacja) zostało wybrane do szczegółowego omówienia ze względu na rolę, jaką będzie pełnić w późniejszych, stricte analitycznych postępowaniach Autora pracy. Nie można zatem zakwestionować ani potrzeby takiego przeglądu, ani doboru pojęć. W odróżnieniu jednak od części prezentującej nurty recepcji, rozdział poświęcony refleksji nad własną szkołą badań jest po prostu nużący – zbyt długi (40 stron), zbyt „szkolny", referujący *ab ovo* ewolucję zainteresowań kognitywistów. Rzadziej pojawiają się w nim wyraziste połączenia między wątkami własnych analiz, a historią badań. W przypadku pracy nad wersją dysertacji przeznaczoną do publikacji musi on zostać gruntownie przepracowany: skrócony, jak najbardziej skrojony na potrzeby analiz prozy Czechowa, nie może bowiem w tym kształcie konkurować z encyklopedycznymi hasłami na temat kognitywizmu literaturoznawczego (i nie powinien mieć w ogóle takiego celu).

Rozdział 3. natomiast prezentuje najmocniejsze strony dysertacji: innowacyjną, autorską propozycję zinterpretowania najważniejszych dla rosyjskiego pisarza kwestii. Dotyczy on intersubiektywnych mechanizmów warunkujących komunikację między bohaterami Czechowa, z naciskiem na rozpoznanie przyczyn jej zaburzeń. Za modelowy przykład przekonującej, trafnej i ciekawej analizy

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

należy uznać omówienie opowiadania *Śmierć urzędnika*. Do utrwalonych w tradycji sposobów obyczajowo-kulturowych odczytań zachowania Czerwiakowa mgr Sadecki dodaje analizę poznawczego tła tej trywialnej z pozoru historii, wydobywając przy tym jej o wiele bardziej uniwersalną, ponadhistoryczną, ogólnoludzką, oderwaną od hierarchii rang i czynów, wymowę. Zastosowanie nowego narzędzia (narracyjnych wyznaczników funkcjonowania teorii umysłu) jest w tym wypadku odkrywcze, chciałoby się powiedzieć: „naturalnie" przystaje do problematyki opowiadań Czechowa. Ponadto Doktorant z łatwością i precyzją dobiera kolejne terminy psychologiczne ilustrujące naturę literackich reprezentacji intersubiektywności: omawia metareprezentację pierwszego stopnia, zaburzenia teorii umysłu skutkujące stale obecnymi w prozie Czechowa nieporozumieniami komunikacyjnymi. Warto zauważyć, że pewien fragment tych rozważań mgr Sadecki opublikował w prestiżowym czasopiśmie teoretycznoliterackim „Zagadnienia Rodzajów Literackich".

Należy podkreślić, że w swym wykorzystaniu zakorzenionych w kognitywizmie kategorii, mgr Sadecki proponuje także własną modyfikację terminologii i jej zastosowania. Takim udanym krokiem badawczym jest wprowadzenie do analizy narracji Czechowa typów ja-centrycznej, ty-centrycznej teorii umysłu, które pozwalają na drobiazgowe rozpoznanie warunków efektywnej komunikacji i przyczyn nieporozumień między bohaterami analizowanych utworów. Szczególną rolę w tych rozważaniach zajmuje passus dotyczący bardzo szczególnego typu narracji (tzw. narracji niegodnej wiary, str. 124-128), która nieczęsto jest analizowana ze względu na wymagania stawiane interpretatorowi: trzeba umieć uzasadnić, że narracyjnie wypowiedziane stoi w sprzeczności z narracyjnie implikowanym. A te przypadki przewrotności, prowokacji Autor dysertacji potrafi bardzo sugestywnie uzasadnić. Moim zastrzeżeniem do tej części Jego refleksji jest jednak brak odniesienia do dynamicznie rozwijającej się refleksji nad drugoosobową perspektywą w procesach poznawczych, zwłaszcza warunkujących współistnienie społeczne jednostki. Ostatnio mówi się nawet o „drugoperspektywicznym zwrocie" w naukach kognitywnych i społecznych. Zaproponowany przez Doktoranta termin ty-centrycznej teorii umysłu wymagałby tego rozwinięcia w tym kontekście – jeśli nie miało to miejsca w doktorskiej dysertacji, powinno znaleźć się w jej wersji książkowej. (patrz prace: *Second Person. Role Playing and Story in Games and Playable Media,* red. P. Harrigan, Wardrip-Fruin N, Cambridge MA, 2007; *The Second Person. Philosophical and Psychological Perspectives,* red. Eilan N, London New York 2017; por. rozległą bibliografię literackiej drugiej osoby w teorii narracji).

W zgodzie z zasadami narratologii kognitywistycznej najwięcej uwagi Autor rozprawy poświęca

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

zagadnieniom z zakresu konstrukcji bohatera prozy Czechowa. Rozdział 4. *Umysł w futerale jako przyczyna nieprawidłowej kategoryzacji rzeczywistości* szczegółowo i precyzyjnie rozpoznaje mechanizmy poznawcze, które można przypisać postaciom. Zastosowanie siatki pojęciowej odrębnej od tradycyjnie stosowanej terminologii psychologicznej wypada interesująco i odświeża instrumentarium literaturoznawczej analizy stanów wewnętrznych bohatera literackiego. Mgr Sadecki bardzo przemyślnie udowodnił przydatność swojego metody opisu tych zagadnień: poddał badaniu swymi narzędziami sztandarową kategorię prozy Czechowa, czyli mentalny „futerał". Opisał go jako mechanizm wadliwej konceptualizacji w wyniku ograniczonego profilowania, niedopasowania ramy pojęciowej lub rozszerzenia kategorii na zjawiska pozaprototypowe. Efektywne użycie tych terminów w odniesieniu do bardzo dużej liczby tekstów potwierdza ich operacyjną przydatność, znakomicie tłumaczy przyczyny i przebieg zaburzeń komunikacyjnych, które rujnują relacje międzyludzkie opisane przez rosyjskiego mistrza. Trzeba to podkreślić: ten rozdział to bardzo udana próba nowelizacji aparatury pojęciowej na potrzeby omówienia dzieł kanonicznych; stanowi doskonały papierek lakmusowy samodzielności myślenia i sprawności wykorzystania zaadaptowanych przez Autora narzędzi.

Rozdział 5. *Umysł czytelnika, czyli mentalne mechanizmy „współpracy" odbiorcy z autorem* stanowił z pewnością największe wyzwanie poznawcze i metodologiczne dla Doktoranta. Dotyczy bowiem mechanizmów aktywizowanych w umyśle odbiorcy podczas lektury tekstów Czechowa, więc – aby dochować wierności metodologii – rozdział taki musiałby się opierać na rzeczywiście przeprowadzonych badaniach empirycznych nad odbiorem prozy Czechowa. W naszych realiach instytucjonalnych nadal jest to bardzo trudne, o czym wie także sam Doktorant, przywołując w swej pracy wyniki nielicznych, dawniej przeprowadzanych eksperymentów dotyczących oddźwięku realnych czytelników względem opowiadań autora *Damy z pieskiem*. Należy więc docenić tę świadomość i świadomość ograniczeń, którym podlegały z konieczności zarówno wybory Doktoranta co do analizowanych kategorii, jak i formułowane przez niego tezy. Jednakże daje się zauważyć, że Autorowi nierzadko ginie z oczu fakt, że zajmuje się językowymi i tekstowymi reprezentacjami świadomości czy umysłu (*notabene* te pojęcia nie są różnicowane, traktuje się je niemal synonimicznie, co uprawnione nie jest), nie zaś realiami stanów psychicznych. Pisze On np. „umysł czytelnika jest kategorią nadrzędną, której podporządkowane są pozostałe wizje umysłów (postaci i narratora)" (st. 175). Tymczasem już początek części 5. wprowadza zagadnienia konstrukcji narracji i służących jej technik, czyli narracyjnych konwencji reprezentowania umysłu – także uwarunkowanym *stricte* historycznymi czynnikami. Np. interesujący Autora brak komentarzy

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

odnarratorskich i relatywizacja obrazu świata czy bohaterów do jednostkowych perspektyw, jest cechą charakterystyczną dla przemian literatury XIX/ XX wieku, często opisywaną jako proces postępującej subiektywizacji prozy. To konstatowane przez Doktoranta danie czytelnikowi swobody/ wolności nie może być więc uznane za znacznik jedynie wyborów ideowych czy artystycznych pisarza, gdyż to raczej efekt ewolucji samych form narracyjnych.

Znacznie celniejsze i dojrzalsze naukowo jest natomiast rozpisanie kluczowych kategorii narracyjnych rosyjskiego mistrza poprzez użycie siatki pojęć wchodzących w skład rekonstruowanej przez mgra Sadeckiego „poetyki sprzecznych kontekstów" (str. 178). W tej procedurze Doktorant udowadnia raz jeszcze, że potrafi interesująco przełożyć utarte tematy badań nad Czechowem na język własnej szkoły badawczej. I tak potraktowanie ambiwalentnego statusu Czechowowskiego detalu przez pryzmat relacji figura/tło daje bardzo ciekawe rezultaty interpretacyjne i pozwala opisać mechanizm pozostawiania swobody czytelnikowi w sposób bardziej przekonujący niż ahistoryczne generalizowanie. Podobnie celne wydaje się dostrzeżenie w Czechowowskiej „teorii plusów i minusów" odwzorowania procedur integracji pojęciowej jako podstawowego procesu myślowego, który zdominował artystyczną kreację bohatera badanej prozy. Dzięki temu zabiegowi wskazanie niejednoznaczności w konstrukcji postaci autora *Śmierci urzędnika,* zyskuje nowy język opisu. Warto podkreślić, że jest on poglądowo wspary przejrzystymi schematami powstawania amalgamatu w umyśle czytającego opowiadania. Bardzo trafnie dobrane przykłady analityczne przekonują do tej wersji „empiryzowania" badań nad odbiorem: wskazanie uniwersalnej procedury poznawczej i jej treści (opisanych przez kognitywistów na podstawie rzeczywistych badań eksperymentalnych) odnosi się do tekstowych i językowych wyznaczników poetyki obecnych w analizowanym pisarstwie. Ta część pracy należy do najmocniejszych stron recenzowanej dysertacji. Fragmenty poświęcone fabułom konstruowanym przez Czechowa (ujętym przy użyciu Hoganowskiego pojęcia uniwersaliów narracyjnych) także dają czytelnikowi wiele satysfakcji. Doktorant gromadzi kolejne, przekonujące dowody na twórcze przekształcenia ponadkulturowych i ponadjednostkowych układów fabularnych zakorzenionych w systemie emocjonalno-poznawczym człowieka i potrafi bardzo szczegółowo opisać mechanizmy nowelizacji tych schematów. Ważną cechą jest również wyczulenie Doktoranta na wewnętrzne zróżnicowanie okresów pisarstwa Czechowa – porównuje często chronologię rozwoju jakiegoś motywu, wskazuje różnice w artystycznym ujęciu podobnych idei. Tak zbudowane są podrozdziały dotyczące dostrzeżonych w prozie Czechowa uniwersalnych struktur narracyjnych i ich miejsca w przemianach jego twórczości. Czytając te części – jak podkreślam: same w sobie dowodzące sprawności genologiczno-

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

narratologicznej Doktoranta – trudno oprzeć się wrażeniu, że w analizie zabrakło jednej kategorii, bardzo chyba przydatnej w kontekście podjętych rozważań o przekształceniach przez pisarza zastanych rozwiązań formalnych. Mgr Sadecki podkreśla, że polemika ze schematami kształtuje u Czechowa konstrukcję postaci literackich, pozycję narratora i jest istotną strategią aktywizacji czytelnika na drodze do samodzielnego odczytywania nieoczywistych znaczeń tekstów. Tymczasem, odwrócenie przewidywalnego schematu fabularnego czy zakwestionowanie pozornie oczywistego genologicznego pre-tekstu (w znaczeniu, jaki nadał mu W. Bolecki, *Pre-teksty i teksty,* Warszawa 1991) odbywa się za pomocą nagłego ujawnienia intencji, konfliktów, czy rozziewu między oczekiwaniami postaci lub czytelnika. Wydaje się, że przydatnym w tym kontekście byłoby pojęcie suspensu – zarówno jako motywu poetyki narracji, jak i emocji mu towarzyszącej w odbiorze. To czynnik znakomicie aktywizujący odbiorcę i angażujący go w specyficzny sposób w lekturę tekstu. O suspensie pisano w kognitywizmie literaturoznawczym od dość dawna – podkreśla się, że jest to jakość nierozłącznie związana z pewnymi typami aktualizacji ram czy skryptów poznawczych (tymi, które odrzucają schematy) oraz, że częściej występuje w tekstach, w których ważną rolę odgrywa konflikt jakości, idei, postaw (por. N. Carroll, *The Philosophy of Horror or Paradoxes of the Heart,* New York 1990; *Suspense: Conceptualizations, Theoretical Analyses, and Empirical Explorations,* pod red. P. Vorderera, H. J. Wulffa, Mahwah 1996). Myślę, że oba te czynniki występują właśnie w prozie Czechowa.

Uwagi podsumowujące:

W mojej opinii praca doktorska mgra Artura Sadeckiego spełnia wszystkie wymogi naukowe i warsztatowe stawiane tego typu dysertacjom. Do niewątpliwych zalet rozprawy należą:

- trafnie wskazany problem badawczy (znaczenie strategii intersubiektywnych w kształtowaniu relacji interpersonalnych w prozie Czechowa oraz związek teorii umysłu z poszczególnymi elementami poetyki utworów)
- innowacyjna metoda analizy prozy Czechowa, stwarzająca nowy język problematyzacji najważniejszych problemów tej twórczości (tu: zwłaszcza przyczyny komplikacji relacji interpersonalnych, źródła nieporozumień wynikłe z niewłaściwie funkcjonujących strategii tzw. czytania umysłu)
- sprawność powiązania wybranej siatki pojęciowej (z zakresu narratologii kognitywistycznej) z językiem tradycyjnych badań historycznoliterackich nad twórczością Czechowa (także sprawne użycie nowych technik prezentacji wyników badań np. poglądowych diagramów)
- dobra znajomość lektur z zakresu wybranej metodologii

00-330 Warszawa
ul. Nowy Świat 72
tel./fax. 826-99-45
tel. 657-28-95
ibadlit@ibl.waw.pl
http://www.ibl.waw.pl

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH POLSKIEJ AKADEMII NAUK INSTITUTE OF LITERARY RESEARCH POLISH ACADEMY OF SCIENCES

- przemyślana, spójna, zwięzła i przejrzysta kompozycja (z wyjątkiem referującego rozdziału o kognitywizmie w literaturoznawstwie)
- jasny, poprawny, precyzyjny język rozprawy

Moje największe zastrzeżenie budzi brak kontekstu historycznego dla twórczości Czechowa i opisywanych zagadnień teoretycznoliterackich (dla stosowanych technik narracyjnych, przemian form prezentacji bohatera i jego świata wewnętrznego, dla wprowadzanych na przełomie wieków nowych sposobów aktywizowania czytelnika czy też nowych kategorii służących do opisu komplikacji psychologicznych). Gdy chodzi bowiem o historyczny rozwój samej prozy rosyjskiego pisarza, mgr Sadecki jest bardzo kompetentnym jej badaczem – gdy chodzi o dostrzeżenie historycznoliterackiego kontekstu dla interesujących go kwestii, nie wykazuje już tych samych umiejętności. W poprawionej wersji pracy powinien radykalnym przeróbkom ulec rozdział 2. Uzupełnienia o wątek narracji drugoosobowej i znaczenie suspensu dla prozy Czechowa mogą pracę uczynić bogatszą i aktualniejszą. Po przepracowaniu redakcyjnym rozprawa jak najbardziej powinna zostać przygotowana do publikacji i ukazać się drukiem.

dr hab. Magdalena Rembowska-Płuciennik
profesor Instytutu Badań Literackich PAN
Magdalena Rembowska-Płuciennik